

't Seghen Waert

jaargang 29 aflevering 3

augustus 2010

400 jaar Remonstranten in Zoetermeer

C. prout A. Bings palefijn en de Remonstrantskerk te Zoetermeer Anno 1731

verenigingsblad van het Historisch Genootschap
Oud Soetermeer

Contact

't Oude Huis, Dorpsstraat 7, 2712 AB
Zoetermeer, tel. (079) 319 06 83
www.oudsoetermeer.nl
info@oudsoetermeer.nl

't Seghen Waert is een uitgave van
het Historisch Genootschap Oud Soetermeer
ISSN: 1384-7260

Bestuur

dhr. P.P. van Puffelen, voorzitter, voorzitter@oudsoetermeer.nl, tel. 06 55813828
dhr. R.M. A. Krul, secretaris, secretaris@oudsoetermeer.nl, tel. (079) 321 07 32
dhr. L. Vlastra, penningmeester, penningmeester@oudsoetermeer.nl, tel. 06 26090299
dhr. F.J. van Spelde (A.W.Z.), mw. A. de Ruiten-Bouman (G.W.Z.), mw. E. W. M. van Adrichem
(Activiteitencie), dhr. P. van Daal (I.S.V.), dhr. R. Grootveld, dhr. A. C. J. Vermeulen

Archeologische werkgroep (werkavond dinsdag 20.30-22.00 uur)

dhr. F.J. van Spelde, awz@oudsoetermeer.nl, tel. (079) 361 31 28

Genealogische werkgroep (inloop 1e maandag/maand 20.00-22.00 uur)

mw. M.E. Vijverberg-Kalkema, gwz@oudsoetermeer.nl, tel. (079) 331 65 52

Werkgroep Bewegend Beeld en Geluid

dhr. G. van Doornen, wbbg@oudsoetermeer.nl, tel. (079) 319 01 19

Interviewgroep Sprekend Verleden

dhr. E.W. van den Burg, isv@oudsoetermeer.nl, tel. (079) 316 48 58

Commissie Historisch Erfgoed

dhr. J. van der Velde, che@oudsoetermeer.nl

Commissie Collectie en Archief (open woensdag 14.00-17.00 uur)

dhr. R. Grootveld, collectie@oudsoetermeer.nl, tel. (079) 316 56 54

Activiteitencommissie

mw. E.W.M. van Adrichem, activiteitencommissie@oudsoetermeer.nl, tel. (079) 331 01 73

Leesgroep Lastige Letters

dhr. R. Tousain, paleografie@oudsoetermeer.nl, tel. (079) 316 56 54

Redactie

dhr. P. Drapers, dhr. R. Tousain, dhr. A. C. J. Vermeulen, dhr. R. Grootveld
redactie@oudsoetermeer.nl

Ledenadministratie

dhr. D. de Kler, ledenadministratie@oudsoetermeer.nl, tel. (079) 331 58 28

Contributie

Lidmaatschap Euro 15,— per jaar, gezins- of jeugd lidmaatschap Euro 7,50
bankrekening 3426901 t.n.v. HGOS
Giften graag op bankrekening 4894624 t.n.v. HGOS

Inhoud

Van de redactie	1
Nieuwe leden	2
Activiteiten	3
Het ontstaan van de Remonstrantse gemeente Zegwaart - Zoetermeer	5
De Remonstrantse gemeente Zegwaart-Zoetermeer in vogelvlucht	16
Schitterend zeventiende-eeuws avondmaalszilver	26

Van de redactie

Deze aflevering van 't Seghen Waert is gewijd aan het feit dat het dit jaar 400 jaar geleden is dat de strijd tussen de rekkelijken en preciezen in de Republiek de Remonstrantie deed ontluiken. Dit document is de basis geweest voor het ontstaan van de Remonstrantse Kerk, waarvan in Zoetermeer-Zegwaart ook een gemeente was. Rond 1690 was dit zelfs de grootste van alle plattelandsgemeenten. Ter gelegenheid van het 400-jarig bestaan van de Remonstrantie viert de Adventskerkgemeente feest. Het programma is te vinden via www.vcgz.nl.

Voordat u op 11 september op pad gaat in het kader van de Open Monumentendag moet u in ieder geval het artikel over het Zoetermeerse Avondmaalszilver uit de 17e eeuw lezen. In de Adventskerk kunt u dat op die dag namelijk bewonderen.

Voor onze laatste editie van dit jaar zien wij uw bijdrage graag voor 10 oktober tegemoet.

Nieuwe leden

We heten de volgende nieuwe leden van harte welkom:

B. van Adrichem, Zoetermeer	L.H. Lustenhouwer, Zoetermeer
J.F. Boelhouwer, Zoetermeer	W. Marinus, Zoetermeer
A. Boomer, Zoetermeer	G.A. Maurer, Zoetermeer
H. Breugem-Stout, Berkel en Rodenrijs	C. Melief, Zoetermeer
A. Brunt, Zoetermeer	J. van Minnen, Zoetermeer
J. van Eck, Zoetermeer	H. te Nijenhuis, Zoetermeer
H.J.M. Gahrman, Zoetermeer	A. Oosterom, Zoetermeer
B.W. Groetelaers, Zoetermeer	T. Puijk, Zoetermeer
J.C.F. Heinen-Bolleboom, Zoetermeer	J.W. van Reeuwijk, Mijnsheerenland
H. Hermans, Meerssen	M. de Rooij, Zoetermeer
T. van der Horst-Kerkhoven, Zoetermeer	C. Rijnveen, Zoetermeer
G.A.M. de Jong-Tilanus, Zoetermeer	A. van Rijst-Rohde, Zoetermeer
H.A. de Jong, Zoetermeer	L. Schouten, Zoetermeer
J. de Jonge, Zoetermeer	L. Schrader, Zoetermeer
W.G. Kemperman, Zoetermeer	J.B. van der Sman, Zoetermeer
A. Krijgsman, Zoetermeer	W.J.M. Smit-Janssen, Zoetermeer
J.A.M. Kuhl, Zoetermeer	L. Tamerus, Gouda
C. van Kuijk, Zoetermeer	W. Voskamp, Zoetermeer
A. Laduk, Zoetermeer	J.B. Zoet, Zoetermeer
A.P.M. Luiten, Zoetermeer	A.J. Zwarteveld, Zoetermeer

Anmelden als lid kan via onze website www.oudsoetermeer.nl of per post via Dorpsstraat 7, 2712 AB Zoetermeer. Vermeld uw naam, adres, emailadres en geboortedatum en of u zich opgeeft als lid, jeugd lid (tot 18 jaar) of gezinslid (tweede op hetzelfde adres).

Puzzelfoto

Op woensdag 25 augustus organiseert de Activiteitencommissie een puzzel- en speurtocht voor kinderen (zie volgende blz).

Activiteiten

Donderdag 19 augustus

Historische boottocht en wandeling in Leiden onder leiding van een gids. Start om 10.00 uur.

Met bus 206 vanaf Centrum West komt u makkelijk in Leiden. Vertrek om 8.50 (halvuursdienst). Uitstappen bushalte stadhuis, aan boord op de Vismarkt.

Kosten: Euro 12.50, leden Euro 10,-. Lunch voor eigen rekening.

Opgeven bij mevrouw F. Brandhorst tel. 351 70 47.

Woensdag 25 augustus

Puzzel- speurtocht in de Dorpsstraat van 13.30 uur tot 16.30 uur voor kinderen. Aan de hand van detailfoto's moet er gezocht worden naar de plek van de foto. Na afloop mogen de kinderen de collage mee naar huis nemen.

Kosten: Euro 5,- (kinderen van leden Euro 3,-)

Opgeven bij de heer Niek Thoen tel. 320 09 40

Woensdag 1 september

Koetstocht met als thema : ken uw boerderijen. Koffiestop bij een van de boerderijen.

Start Stalhouderij Hanemaaijer Voorweg 172 om 18.30 uur.

Kosten inclusief koffie: Euro 10,- (alleen voor leden).

Opgeven bij de heer J. van Oosterom tel. 331 17 93.

Zaterdag 11 september

Open Monumentendag. Het landelijke thema 'Smaak van de 19de eeuw' is in Zoetermeer vertaald met 'Zoetermeerse Zuivel'. Boerderijen zijn deze dag te bezichtigen en in 't Oude Huis is een nieuw boekje te verkrijgen met dezelfde titel. Immers, onze stad was lange tijd bekend als 'boterdorp' en de bijnaam van de Pelgrimskerk, 'boterkerk', herinnert daar nog steeds aan.

Zaterdag 18 september

Bustocht naar Brugge, met koffie onderweg en bezoek aan de historische binnenstad. Het volledige programma krijgt U in de bus.

Vertrek om 8.00 uur van de Marijkestraat.

Kosten inclusief koffie: Euro 35,— en Euro 32.50 voor leden. Overmaken op bankrekening 4788145 t.n.v. Historisch Genootschap Oud Soetermeer

Opgeven bij mevrouw F. Brandhorst.tel. 351 70 47

MONDIAL MOVERS

HENNEKEN BV

**Professionele verhuizers
van huis uit**

- * Particuliere verhuizingen
- * Kantoor- en bedrijfsverhuizingen
- * Nationale en internationale verhuizingen
- * Verhuishwinkel
- * Verwarmde en beveiligde inboedel-/
archiefopslag

Goudstraat 51
2718 RD Zoetermeer
tel. + 31 (0)79-3611368
e-mail: info@henneken.nl
website: www.henneken.nl

 **ERKENDE
VERHUIZERS**

PPV

WITGOED SERVICE

D. den HOLLANDER v.o.f.

REPARATIE EN VERKOOP VAN:
WASMACHINES
WASDROGERS
KOELKASTEN
KOOK / BAKAPPARATUUR

Tel. 079 - 361 01 91

Lenastroom 2 - 2721 BT Zoetermeer

FAX 079 - 361 30 55

Het ontstaan van de Remonstrantse gemeente Zegwaart - Zoetermeer

Eric Cossee

Arminius en Gomarus

Wie op school jaartallen moest leren bij de lessen vaderlandse geschiedenis, weet het nog goed: 1609-1621, Twaalfjarig Bestand. Arminius en Gomarus. Remonstranten en Contraremonstranten. In deze paar gegevens ligt het hele gebeuren besloten dat onder andere in Zoetermeer en Zegwaart (hierna: Zoetermeer) aanleiding vormde voor het ontstaan van een Remonstrantse gemeente. Maar daar is wel het een en ander aan vooraf gegaan.

Om te beginnen de oorlog met Spanje, waarin het Twaalfjarig Bestand een adem-pauze had moeten worden. Interne twisten brachten de jonge Republiek der Verenigde Nederlanden echter aan de rand van een burgeroorlog. Een heilloze tweedeling dreigde de Republiek te verscheuren in theologisch, kerkelijk en politiek opzicht. De Leidse hoogleraar in de theologie Arminius (1560-1609) was met zijn collega Gomarus (1563-1641) in conflict gekomen over het leerstuk van de voorbestemming of predestinatie. Gomarus leerde dat God al van voor de grondlegging der wereld mensen heeft voorbestemd voor het eeuwig leven (uitverkiezing) of voor de eeuwige verlorenheid (verwerping).

Arminius echter meende dat de mens ook een eigen verantwoordelijkheid heeft: wie gelooft, ontvangt het heil, maar wie het geloof door nalatigheid verwaarloost, verliest het. In dit alles ging het om het 'zaligmakend geloof', dat is dat Godsvertrouwen dat de mens met een gerust hart de toekomst tegemoet doet gaan, ook over de laatste grens van het leven heen.

Wij kunnen ons tegenwoordig moeilijk meer voorstellen, dat dergelijke verschillen van overtuiging mensen zo in hun greep konden krijgen en dat men zo gefocust was op het leven na de dood. Maar in een tijd waarin men met een kortere levensduur en veel kindersterfte werd geconfronteerd, lag dat anders. De vraag naar 's mensen eeuwig lot hield de gemoederen dagelijks bezig. Arminius' gedachten vonden ingang bij veel predikanten in Holland en Utrecht; Gomarus' denkbeelden trof men meer daarbuiten aan. In de dorpen rondom Zoetermeer waren de meeste predikanten arminiaans gezind, zoals te Benthuisen, Hazerswoude, Bleiswijk, Berkel, Zevenhuizen, Waddinxveen, Nootdorp en Wilsveen. Sommigen van hen hadden de Remonstrantie ondertekend, het bezwaarschrift waarmee Arminius' aanhangers in 1610 - nu 400 jaar geleden! - zich wendden tot de Staten van Holland om meer geloofsruimte te bepleiten, onder andere voor hun visie op de predestinatie.

De Remonstrantie

De kern van de Remonstrantie bestaat uit een vijftal 'artikelen', die aan Arminius zijn ontleend. Zij komen op de volgende punten neer: 1) God verkiest hen die geloven, maar laat zijn toorn rusten op diegenen die zich niet willen bekeren, 'als vreemd van Christus'; 2) Christus is voor allen gestorven; 3) de mens heeft het zaligmakend geloof niet uit zichzelf, maar uit genade in Christus; 4) de genade is beginsel, voortgang en volbrenging van alle goeds, maar de mens kan zich daarvan afkeren; 5) of de mens daardoor het zaligmakend geloof kan kwijtraken, moet nog nader worden onderzocht.

Behalve deze vijf artikelen bevat de Remonstrantie ook passages over de status van belijdenisgeschriften (deze zijn onderworpen aan de Bijbel) en de zorg van de wereldlijke overheid om te waken over de goede orde in de kerkelijke verhoudingen. De Staten van Holland zouden een synodale vergadering moeten beleggen om de klachten van Arminius over de belijdenis te onderzoeken. Dit zou dan een 'vrije vergadering' moeten zijn, waarin deelnemers 'malcanderen (elkaar) in liefde ende vrede [zouden] draghen en dulden'.

Toen de Remonstrantie werd ingediend waren die 'liefde ende vrede' in de kerkelijke verhoudingen te Zoetermeer echter ver te zoeken. De Gereformeerde Kerk aldaar (een voorloper van de huidige Protestantse Kerk Nederland) lag zwaar overhoop met haar predikant Petrus Paludanus, die sinds 1605 de gemeente bediende. De moeilijkheden kwamen vooral voort uit 's mans ambtsopvattingen en zijn lastige, onverzoenlijke karakter, maar het is niet uitgesloten dat ook zijn steile, gomaristische opvatting van de predestinatieleer bij de meeste Zoetermeeders weerstand opriep. In zijn vorige gemeente, Aalsmeer, had Paludanus na een pittige preek over de predestinatie de vraag voorgelegd gekregen of er van twee gedoopte, maar jonggestorven kinderen, geboren uit gelovige ouders, het ene kind als uitverkozen en het andere kind als verworpen geacht kon worden. Paludanus moet toen bevestigend hebben geantwoord en daarbij hebben verwezen naar het bijbelse voorbeeld van Jacob en Esau. Met deze uitspraak deed Paludanus zich kennen als een 'contraremonstrant avant la lettre'.

Perikelen rond Paludanus

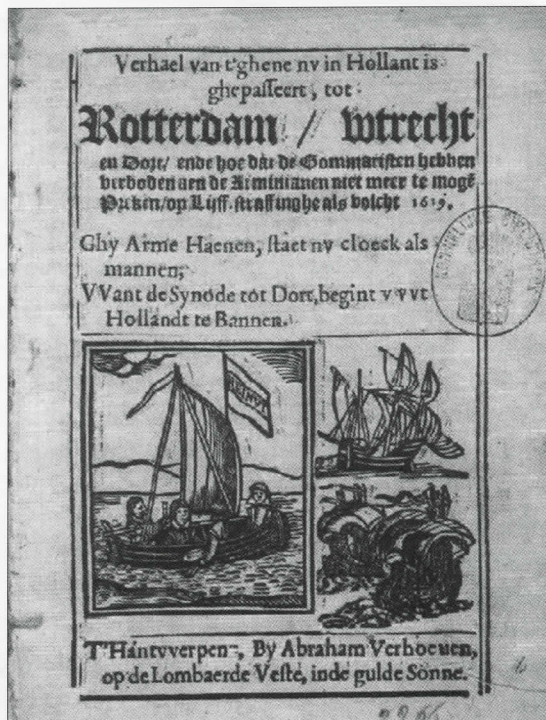
Uit Paludanus' Zoetermeerse periode zijn vooral problemen bekend over zijn geringe ijver, zijn verwaarlozing van de studie en daardoor matige predikwijze, zijn opvliegendheid, twistzieke aard, ongezeggenheid en pastorale ongeïnteresseerdheid: hij had 'gheen sucht [...] tot sijn schaepen!' Voeg daar nog aan toe een eigenmachtig optreden in tuchtprocedures jegens gemeenteleden en het plaatje van de conflictsituatie lijkt compleet. Een jarenlang touwtrekken tussen partijen om Paludanus uit Zoetermeer weg te krijgen dan wel daar te handha-

ven was het gevolg. Kerkelijke en wereldlijke overheden kwamen in een lastig parket terecht met deze problematische predikant. De classis (bestuur regionaal kerkverband) raakte duidelijk geïrriteerd. Paludanus kreeg te horen 'dat Soetermeer hem wel een suijsmeer soude worden' als hij zo doorging. Tenslotte stelde de ambachtsheer, Jacob van Wijngaerden, een onafhankelijk onderzoek in. Hij vroeg de geschriften op die tussen de predikant en zijn tegenstanders waren gewisseld en las een aantal verslagen van Paludanus' preken. Uit de laatste bleek, dat hij deze vaak gebruikte om zijn tegenstanders op niet mis te verstane wijze de mantel uit te vegen.

Nu maakte Van Wijngaerden gebruik van zijn bevoegdheid om op te treden tegen laakbare handelingen van predikant en ouderlingen. Paludanus' medestanders in de kerkenraad werden zelfs afgezet; hijzelf werd geschorst. Hoe ook de classis bezwaar maakte tegen deze handelwijze, de ambachtsheer achtte zichzelf niet onder het gezag van de classis gesteld; hij was haar dan ook geen verantwoording schuldig, meende hij. Van Wijngaerden werd in dezen gesteund door de provinciale overheid. Paludanus ontving bericht van de Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland en West-Friesland, dat hij van zijn dienst te Zoetermeer was ontheven. Het kostte hem nog veel moeite om een goed getuigenschrift los te krijgen om elders weer aan de slag te komen. De kerken-

raad weigerde dit; de classis was daartoe wel bereid, maar gebruikte naar Paludanus' mening daarin te krasse bewoordingen. Met een mildere versie in de hand kon hij in september 1614 Zoetermeer verlaten. Paludanus vervoegde zich bij de classis Dordrecht, die onverdeeld contraremonstrants was. In deze classis zou hij, laatstelijk als predikant van Papendrecht, tot zijn dood in 1631 blijven arbeiden.

In Antwerpen drukte men in 1619 pamfletten ter ondersteuning van de Remonstranten: "Ghy arme haenen, staet nu cloeck als mannen, want de synode tot Dort begint u uut Hollandt te bannen" (coll. Koninklijke Bibliotheek)

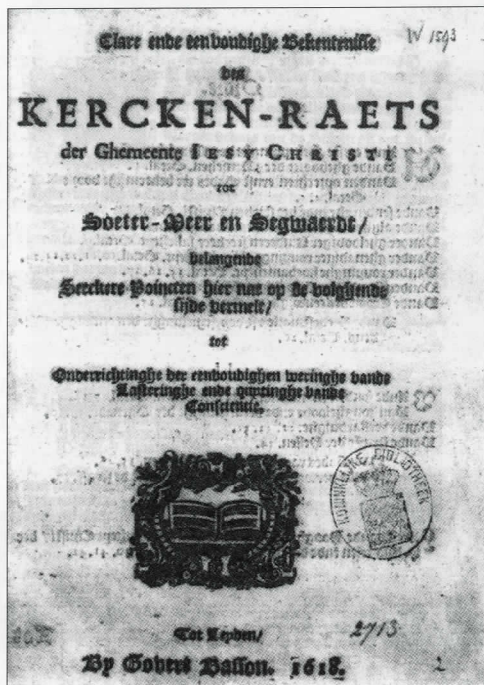
Was nu Paludanus' gedwongen vertrek uit Zoetermeer enkel en alleen veroorzaakt door zijn polariserende optreden, of hadden ook inhoudelijke aspecten van de 'Bestandstwisten', de strijd tussen remonstranten en contraremonstranten, hierin een rol gespeeld? Aanwijzing voor dat laatste vormt het gegeven, dat in Zoetermeer de scheidslijn tussen contraremonstranten en remonstranten samenviel met de grens tussen voor- en tegenstanders van Paludanus. Ook het feit dat hij zich nadien als fel contraremonstrants partijganger heeft gemanifesteerd, maakt het aannemelijk dat de Bestandstwisten wel degelijk van invloed zijn geweest. Bovendien geven de kerkenraadsacta van Berkel hiervoor een aanwijzing. Naar kerkordelijk voorschrift had Van Wijngaerden voor zijn ingreep in 1614 de kerkenraad van Berkel geraadpleegd, 'als representerende den kerckenraedt der naestgelegen kercke'. Deze stemde in met de afzetting van de Zoetermeerse ouderlingen en de schorsing van Paludanus. Het is in dit verband veelzeggend dat de Berkelse kerkenraad - en niet de contraremonstrantse van Pijnacker - werd geraadpleegd: de Berkelse predikant Dwinglo had de Remonstrantie ondertekend. Bovendien was Berkel een heerlijkheid van de machtige landsadvocaat Johan van Oldenbarnevelt, die de kant van de remonstranten had gekozen in tegenstelling tot zijn rivaal, de stadhouder Maurits.

De 'Claere en eenvoudighe Bekentenisse'

Hoe stond inmiddels de Gereformeerde Kerk van Zoetermeer er voor, sinds het vertrek van Paludanus? De resterende kerkenraad bestond geheel uit tegenstanders van Paludanus. Zij hadden hun mandaat verlengd zonder de gemeente daarin te kennen. Wel waren er onder de gemeenteleden nog medestanders van hem. Dezen scheidden zich als 'dolerende' (klagende) lidmaten van de gemeente af, toen als nieuwe predikant eind 1614 Henricus Gregorius Blijvenburch was beroepen. De eerste kerkscheuring in de classis Delft was daarmee een feit. Blijvenburch zou zich weldra als remonstrant gaan profileren en kante zich fel tegen de gangbare predestinatieleer die hij schadelijk achtte voor de ziel, 'van den satan bemantelt ende besuijckert'. Met zijn inmiddels geheel uit remonstranten bestaande kerkenraad gaf hij in oktober 1618 een 'bijsondere bekentenisse des gelooffs' uit, getiteld *Clare en eenvoudighe Bekentenisse des Kerkcken-raets der Ghemeente Jesu Christi tot Soetermeer en Segwaerdt*. In dit uit drie afdelingen bestaande belijdenisgeschrift worden in 42 stellingen als hoofdthema's behandeld:

- 1) 'Vande Predestinatie oft voorschickinghe des eeuwighen Levens';
- 2) 'Van Godts raedt omtrent de misdaden' en 'Vande verwerpinghe vande saligheyt tot de straff';
- 3) 'Laetst vande Hooghe onvergelyckelicke auctoriteyt Christi / der H. Apostelen ende der heylighe Schrift'.

Dit belijdenisgeschrift sluit op hoofdlijnen aan bij de Remonstrantie van 1610. Afdeling 1 van de Claere en eenvoudige Bekentnisse, over de uitverkiezing, bevat 25 stellingen die uitmonden (stelling 26) in een omschrijving van de predestinatie, die overeenkomt met de strekking van het eerste artikel van de Remonstrantie: 'De Predestinatie ter salicheyt / is een voorbereyinghe des eeuwigen Levens in Godts raedt, namelyck wie Hy dat wil gheven: daerom seggen wy dat Godt ghepredestineert of vercoozen heeft tot den eeuwighen Leven ware Ghelooighe: want die heeft hy dat bereyt'. In de woorden van de Remonstrantie, zoals boven samengevat: God verkiest hen die geloven.

De "Claere en eenvoudige Bekentnisse" die de (Remonstrantse) kerkenraad van Zoetermeer in 1618 liet drukken. (Coll. Koninklijke Bibliotheek)

Zoals de Remonstrantie telkens weer belijdenisgeschriften wil toetsen aan de Schrift als enige regel des geloofs, zo ook de Zoetermeerse Bekentnisse: 'Alleen de H. Schrift is een regel onses Gheloofs ende een toetssteen der waarhey; ende daerom noch oude noch nieuwe Schriften hebben die eere. Alle Confessien oude ende jonge moeten daer onder staen / ende na dien regel ghericht worden'. (Stelling 41).

Afdeling 2, over de verwerping, (stellingen 27 tot en met 37) culmineert in de laatste, welke ook aansluit bij het eerste artikel van de Remonstrantie: 'De verwerpinghe om dat het is een voorbereyinghe tot de straffe / moet accorderen met het geene dat van de Sonde / ongelooove / ende rechtveerdicheyt der straffe gesecht is; ende daerom seggen wij dat Godt in zijn raedt verwerpt de onghelooighe ende haertneckighe'.

In de woorden van de Remonstrantie: God laat zijn toorn rusten op diegenen die zich niet willen bekeren, 'als vreemd van Christus'.

Afdeling 3, over de autoriteit van Christus, de apostelen en de Heilige Schrift (stellingen 38 tot en met 42) stelt, evenals de Remonstrantie, Christus centraal, boven het soms fallende leergezag van kerkvergaderingen van na de tijd der apostelen.

Het is duidelijk dat met dit geschrift stelling wordt genomen tegen de gomaristische opvatting van de predestinatie, waarin verkiezing en verwerping geheel op Gods raadsbesluiten berusten, zonder dat de mens daaraan iets kan toe- of afdoen. Ook neemt deze belijdenis afstand van het gezag van kerkelijke confessies als onweersprekelijke autoriteit.

Het tij tegen de remonstranten gekeerd

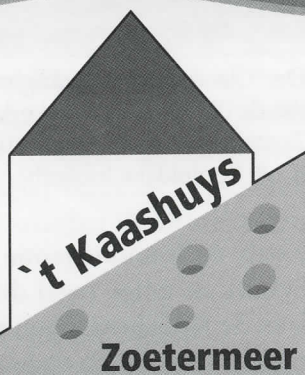
Intussen was het tij in de zomer van 1618 tegen de remonstranten gekeerd, zowel landelijk als regionaal. Prins Maurits had in steden met een remonstrantse meerderheid de vroedschappen vervangen door contraremonstrantse. Op deze wijze zou een bijeen te roepen Nationale Synode korte metten met de remonstranten kunnen maken. In augustus 1618 liet hij Van Oldenbarnevelt gevangen nemen.

De Synode van Zuid-Holland gaf haar gedeputeerden de opdracht om alle classes te visiteren om te bezien of er al tuchtmaatregelen tegen remonstrantse predikanten getroffen konden worden, voordat de Nationale Synode uitspraken over de leer zou doen. In de late herfst kwam de classis Delft en Delfland aan de beurt. De commissie van gedeputeerden beschouwde de beroeping van Blijvenburch te Zoetermeer als onwettig, immers de kerkenraad had na het vertrek van Paludanus eigenmachtig zijn mandaat verlengd. Voorts had Blijvenburch in zijn preken de dolerende leden voor landverraders uitgemaakt en zich laatdunkend over de predestinatieleer uitgelaten. Ook had hij in 1618 niet meer uit de Heidelbergse Catechismus gepredikt, maar onlangs met zijn

't Kaashuys, voor al uw...

- Boerenkaasspecialiteiten
- Hollandse en buitenlandse kaasspecialiteiten
- Diverse salades en paté's
- Vers gebrande noten
- Zuidvruchten

Oók het adres
voor een leuk
kaas-kadoetje!

Dorpsstraat 103 - (079) 316 76 16

Openingstijden: Di t/m do 8:30-18:00 uur, vrij 8:30-20:00 uur, za 8:30-17:00 uur. Maandag gesloten.

remonstrantse kerkenraad een alternatief belijdenisgeschrift uitgegeven, de hierboven besproken Bekentenisse. De commissie ging over tot schorsing van Blijvenburch en tot afzetting van alle ouderlingen en diakenen van Zoetermeer.

Dominee Passchier de Fijne, bijgenaamd het IJsvogeltje, was rond 1625 actief in de omgeving van Zoetermeer. (Coll. Remonstrantse gemeente Rotterdam)

Een en ander gaf aanleiding tot allerlei onverkijkelijkheden in Zoetermeer. Van de circa 300 gemeenteleden waren er ruim 200 remonstrants gezind. Contraremonstrantse voorgangers namen nu de preekbeurten waar en werden daarin gedwarsboomd door het remonstrantse kerkvolk. Zo moet de nieuwe predikant Johannes Georgii bij zijn preekbeurt op 20 november 1618 op de kansel 'een been van een doot mensch met een steen daerop' hebben aangetroffen, doch hij liet zich niet uit het veld slaan. Hierop hebben enkele personen, die bij de torendeur stonden, groot rumoer en lawaai 'met een swaer ijseren ketting gemaect, rinckelende en smytende deselve verscheyden mael wel harde tegens een wintschut, dat aldaer in de kerck stonde'.

De aanhoudende herrie noopte tenslotte Georgii zijn preek te staken. Ofschoon tot bij het Hof van Holland tegen deze baldadigheden werd geklaagd, lieten de schouten van Zoetermeer en Zegwaart de zaak ongemoeid, welwillend als zij waren jegens de remonstranten. Ook een volgend incident bleef onbestraft, al werden genoemde schouten daarvan in kennis gesteld: op woensdag na Pasen 1619 kwam Georgii op de kansel en zag, dat 'in deselve stoel liggende was een

west

radio tv internet

altijd dichterbij!

Ook in Zoetermeer!

Nieuws, sport en andere actuele berichten uit de regio Zoetermeer zijn elke dag te vinden bij Omroep West: op Radio West, TV West, Westonline.nl of West Teletext. Daarnaast natuurlijk ook via sociale media zoals Hyves en Facebook.

Met 120.000 inwoners en veel bedrijvigheid is Zoetermeer een belangrijke kern in het uitzendgebied van Omroep West. De redactie heeft dan ook veel aandacht voor het nieuws, verkeer, de sport, evenementen en ontwikkeling in de stad.

Voor actueel regionaal nieuws kan men op elk moment terecht op de vertrouwde kanalen van Omroep West, waaronder het TV West Ochtendnieuws; elke werkdag tussen 7.00 uur en 9.00 uur op TV West.

*Kijkt u via Ziggo Digitaal:
u vindt TV West op kanaal 989.*

foto: Dhr. Bergen Hamegouwen Zoetermeer

*Juni 2010, live radio uitzending
vanuit Het Stadshart in Zoetermeer.*

WE ZOETERMEER

@omroepwest.nl

www.youtube.com/omroepwest

grote quantiteyt van een uitspougsel bij een dronckaert uytgeworpen'. Al begreep Georgij dat ook hier zijn tegenstanders achter zaten, wilde hij geen opschudding verwekken en heeft hij 'met groot gedult in de stanck sijn sermoen volbracht', de hele preek wijdbeens staande, 'omme deselve vuylicheydt te midden'. Zelfs in 1628 waren de kerkelijke toestanden in Zoetermeer nog zo gespannen, dat de gereformeerden 'dagelix gedreight' werden, dat men 'haer uit de publike kercken wil met geweld stooten ende bovendien noch schrickelyke dreigementen van de oproerige Remonstranten moeten hooren, namelick als sy 't hoeft sullen boven gecregen hebben, dat sij de gereformeerden predicanten niet en sullen setten gevangen op Loevesteyn, maer het hoeft afhouden'.

Maar de remonstranten kregen het hoofd niet meer boven, het tij had zich inmiddels tegen hen gekeerd. De Nationale Synode, die van november 1618 tot mei 1619 te Dordrecht bijeen was gekomen, had het remonstrantisme veroordeeld. Op 2 juli 1619 waren de besluiten van de synode bezegeld. Deze omvatten o.a. de 'Leerregels tegen de Remonstranten' die nog altijd van kracht zijn. Remonstrantsgezinde predikanten moesten afzien van hun overtuiging, of anders de z.g. Acte van Stilstand tekenen, hetgeen inhield dat zij zich voortaan van alle ambtswerk zouden onthouden. De geschorste predikant Blijvenburch moest voor de Provinciale Synode van Leiden verschijnen.

Op 24 juli 1619 waren hem per expresse al de Leerregels toegezonden, om ter synode 'ter beter geprepareert' te zijn. Als Blijvenburch de Acte van Stilstand zou tekenen, dan zouden de Staten Generaal in zijn levensonderhoud voorzien, zo niet dan zou hij het land moeten verlaten. Na enig uitstel, nodig om 'over dese saeck met Godt en sijne consciëntie en de naeste vrienden' te beraaden, tekende Blijvenburch de acte en werd hij uit zijn ambt ontzet.

Het ontstaan van de Remonstrantse Gemeente Zegwaart-Zoetermeer

De remonstrantse predikanten die weigerden de Acte van Stilstand te tekenen, moesten het land verlaten. In Antwerpen richtten zij in het najaar van 1619 de Remonstrantse Broederschap op, om de in het verborgene samenkomende remonstranten in het vaderland te kunnen blijven bedienen. Ook voor de remonstranten in Zoetermeer en Zegwaart brak nu een tijd van vervolging aan, al waren de schouten hen welgezind. Elders in den lande ging het er feller aan toe, de 'plakkaten' (bevelschriften van de overheid) logen er niet om.

Met rondtrekkende predikanten, vaak in vermomming, en op de meest afgelegen plaatsen kwamen de remonstranten voor hun godsdienstoefeningen clandestien bijeen. Onder hen nam Passchier de Fijne een speciale plaats in. Hij preekte in Gouda op het ijs, staande op een slee, waarbij de gemeente hem op de schaats volgde tot aan Waddinxveen toe, om aan haar vervolgers te ontkomen. Passchier dankt hieraan zijn bijnaam 'het ijsvogelken'. Ook andere remonstranten die gevaar voor arrestatie liepen werden in de correspondentie

met bijnamen aangeduid, alsook de plaatsen waar men samenkwam. Dit alles was nodig om onvindbaar te blijven voor de autoriteiten. De plakkatens werden steeds strenger toegepast: huiszoekingen, arrestaties waren aan de orde van de dag.

In Zoetermeer waren de remonstranten, volgens de formulering in hun eigen notulenboek, in 1619 door de Synode van Dordrecht en de 'onchristelijke proceduren daar op gevolgt' van een predikant ontbloot. Ook hier verleende Passchier de Fijne zijn diensten. In deze eerste periode kwamen zij nog met geestverwanten te Zevenhuizen en Bleiswijk bijeen, vooreerst bij nacht en ontij, vaak in een oud huis aan de Landscheiding met Bleiswijk. De baljuw van Rijnland liet dit oogluikend toe, maar had de arme gelovigen voor zijn toestemming zware boeten afgeperst. Later kon men ook overdag bijeenkomen, voornamelijk in het scheepstimmerhuis van Cornelis Kruyning aan Den Hoorn te Zegwaart.

Na Maurits' dood in 1625 braken betere tijden aan. Zijn opvolger Frederik Hendrik was de remonstranten welgezind, al kon hij de plakkatens nog niet buiten werking stellen. Vanaf 1630 kregen de remonstranten, zij het nog beperkt, meer bewegingsvrijheid. Toen werd te Amsterdam hun eerste grote schuilkerk ingewijd, een verbouwde hoedenmakerij, thans bekend als 'De Rode Hoed'. Schuilkerken stonden verscholen achter de huizen, omdat de remonstranten niet openlijk bijeen mochten komen.

Ook in Zegwaart kwam een schuilkerk tot stand, achter een groot huis, dat men in 1635 kon aankopen als kerkruimte en als woonhuis voor de predikant. Achter dit pand, naast het Huis te Palenstein aan de Dorpsstraat, bevond zich een overdekte kaatsbaan. Vermoedelijk is deze verbouwd tot schuilkerk. In 1646 verrees op deze plaats het eerste kerkgebouw. Inmiddels had de Remonstrantse Gemeente, met haar circa 200 lidmaten de grootste protestantse gemeente ter plaatse, van 1633 tot 1635 de eerste vaste predikant in haar midden, Jacobus Batelier. Als een der meest aanzienlijke remonstrantse plattelandsgemeenten zou zij in de zeventiende eeuw haar grootste bloeitijd meemaken.

Volgende bladzijde:

Jacobus Batelier, was van 1633 tot 1635 de eerste predikant van de Remonstrantse gemeente in Zegwaart-Zoetermeer. (Coll. Remonstrante gemeente Rotterdam)

Literatuur

Clare ende eenvoudighe Bekentnisse des Kerckenraets der Ghemeente Iesu Christi tot Soetermeer en Segwaerd [..], Leiden 1618

E.H. Cossee et al., De remonstranten, Kampen 2000

Ronald Grootveld, Botine Koopmans, Samen onder één dak. Jubileumboek van de Adventskerkgemeente te Zoetermeer, Zoetermeer 1995

Koen Holtzapffel en Marius van Leeuwen (red.), De Remonstrantie 400 jaar, Zoetermeer 2010

J.J. Woldendorp, 'Flitsen uit de kerkelijke geschiedenis van Zoetermeer-Zegwaart na de reformatie', in: Leids Jaarboekje 1956, 87-11

A.Ph.F. Wouters, P.H.A.M. Abels, Nieuw en ongezien. Kerk en samenleving in de classis Delft en Delfland 1572-1621, deel 1, Delft 1994

Ton Wouters, 'Soetermeer een Suijmeer? De classis Delft en Delfland en de affaire rond de Zoetermeerse predikant Petrus Paludanus', in: Tijdschrift voor Nederlandse Kerkgeschiedenis, jaargang 5, Delft 2002, 75-88

Over de auteur

Dr. E.H. Cossee is emeritus hoogleraar kerkgeschiedenis; thans voorganger van de Vrijzinnig Christelijke Geloofsgemeenschap Zoetermeer (Adventskerk).

De Remonstrantse gemeente Zegwaart-Zoetermeer in vogelvlucht

Ronald Grootveld

De Remonstrantse kerk

In 1635 kunnen de Remonstranten in Zoetermeer een huis in de Dorpsstraat te Zegwaart aankopen als woonhuis voor de predikant en als kerkplaats. In 1646 wordt daar achter het woonhuis de eerste kerk gebouwd. De eerste vaste dominee is Jacobus Batelier, die van 1633-1635 dienst doet in Zoetermeer-Zegwaart. Zijn opvolger Walich Maartensz overlijdt hier in 1641 en van hem is een grafschrift bewaard gebleven: "Hier rust de schrale romp, van hem die als een licht, met leven en met leer, een ieder heeft gesticht".

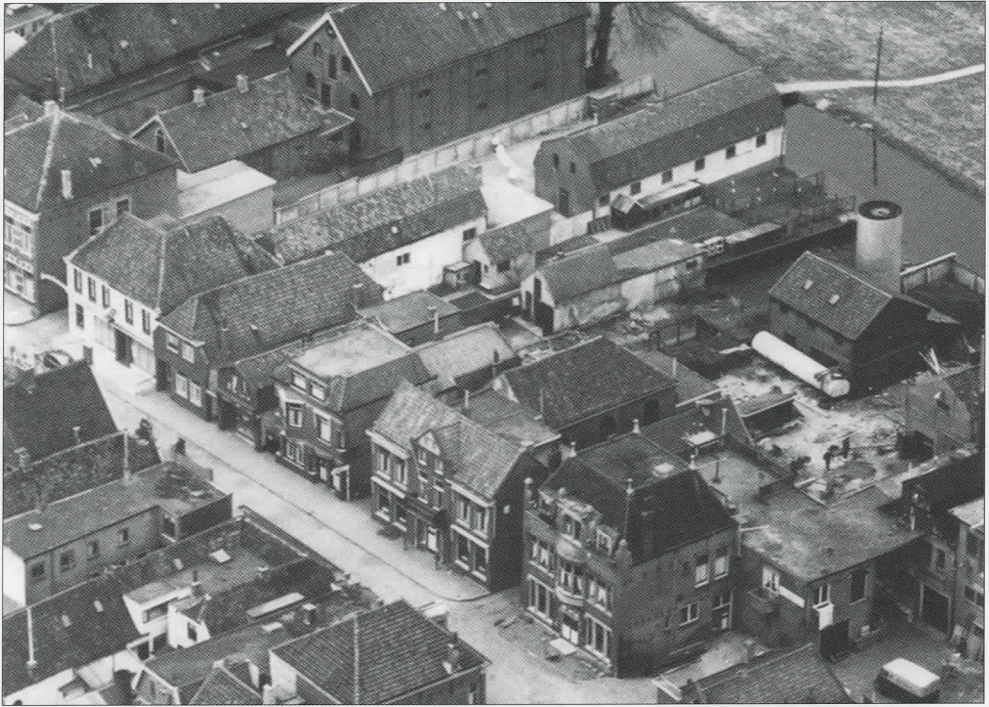
Uit de kerkrekeningen valt af te leiden, dat de kerk opgetrokken was van steen en gedekt met een rieten dak. Zeer waarschijnlijk behoorde de kerk tot het type galerijkerk dat in die periode vrij gebruikelijk was. De galerijen rustten op kolommen, een architectuuronderdeel dat, wanneer het in veelvoud wordt toegepast, aan de ruimte een bepaalde voornaamheid geeft. Een bijkomend voordeel van een galerijkerk is dat het op een klein oppervlak plaats biedt aan veel personen.

Van het belangrijkste interieurstuk, de preekstoel, weten we dat hieraan een koperen lessenaar was bevestigd (vermaakt in 1663) en een koperen zandloper om de tijd aan te geven (vermaakt in 1667 en in 1716). Tevens hingen aan de preekstoel drie leien voor de vermelding van de psalmen. Deze werden in 1730 vervangen door drie koperen platen waar de letters aan werden gehangen.

Op de stenen vloer stonden stoelen en banken, waaronder zich de eigen banken voor de 'opzienders' (leden van de kerkenraad) bevonden. Deze waren ter verhoging van het comfort voorzien van kussens en stoven. Tegenover de preekstoel stond een besloten bank, die bestemd was voor de notabelen en waarvan men in 1773 de vrijkomende plaatsen reserveerde voor oud-opzienders. De gangpaden werden met zand bestrooid welke taak werd vervuld door de kerkveegster.

Groei en teruggang

De Remonstrantse gemeente wordt bestuurd door een kerkenraad, bestaande uit twee of drie ouderlingen en twee of drie diakenen. Bij belangrijke zaken wordt de kerkenraad uitgebreid met oud-opzieners. De administratie wordt gevoerd door één van de diakenen, een taak die jaarlijks rouleert. Dankzij hun jaarrekeningen, die vanaf 1640 bewaard zijn gebleven, krijgen we een beeld van wat er zoal omgaat in de gemeente. Men beschikt over een voorlezer en -zanger, voor wie in 1662 een in Spaans leer gebonden psalmboek wordt aange-

Rechts op de foto staat de directeurswoning van Zelandia in de Dorpssraat, direct daarnaast het oude raadhuis van Zegwaart. Daarachter is het dak van de voormalige Remonstrantse kerk te zien. In de zijgevel zijn nog boogramen te onderscheiden. (foto KLM Aerocarto)

schaft. Veelvuldig worden giften gedaan voor het vrijkopen van Hllanders die door Turkse piraten op de Middellandse zee tot slaaf zijn gemaakt. De Zoetermeerse armen varen wel bij de gunstige financiële positie van de kerk: in 1651 worden bijvoorbeeld “maegere Jaep, het vROUTgen aen ‘t verlaet en Jan Jansz stoelematter” bedeed in geld of goederen. Ook komt het voor dat de huishuur voor armlastigen wordt voldaan. Dirck Parredon krijgt in 1661 wel een heel praktische vorm van ondersteuning: voor hem worden een stok en een baggernet gekocht om turf te kunnen baggeren. Enkele jaren later vergoeden de diakenen uitgaven voor hemden, een slaaplaken, kaas en ook doodschulden. De predikant ontvangt jaarlijks 500 gulden, aangevuld met kindergeld. Voor ds. Vreeburg bedraagt het kindergeld 150 gulden per jaar voor zes kinderen! Naast deze inkomsten beschikte hij over vrije inwoning, brandstof en een tuin met vruchtbomen. In 1670 wordt zelfs een wijngaard(je) genoemd.

Het hoogtepunt van haar bloei bereikt de kerk in de jaren 1670-1690. De collecte van 1675 was de hoogste van alle plattelandsgemeenten en in 1681 wordt het kerkgebouw uitgebreid. In 1688 wordt dit vermeld als een van de grootste in het land, naast die van plaatsen als Gouda, Leiden en Delft. Ds. Salomon Borremans, die hier in 1680 intrede doet, zal de laatste predikant zijn van die grote en rijke gemeente. Na zijn vertrek treedt een sterke achteruitgang op.

Ds. Borremans, zielenherder over ongeveer 230 lidmaten, vraagt in 1714 emeritaat aan vanwege "onpasselijkheid" en zijn slechte geheugen. Halverwege de achttiende eeuw is het aantal kerkleden gedaald tot 82, nog slechts een derde van 30 jaar daarvoor. Behalve in Zoetermeer-Zegwaard wonen ze in Katwijk, een buurtschap onder Pijnacker. In 1806 staan er nog maar 33 leden ingeschreven. De bedeling in goederen zoals die in de zeventiende eeuw gebruikelijk was, is inmiddels vervangen door wekelijkse bedragen voor levensonderhoud. Zo af en toe komen nog giften in natura voor, zoals aan de weduwe van Arij Rockeveen, die in 1735 een flesje Spaanse wijn en een beetje Rijnwijn krijgt om aan te sterken

De pastorie

Van de pastorie, die voor de kerk stond, is een afbeelding uit 1731 overgeleverd. We zien een huis van vijf ramen breed, dat evenwijdig aan de Dorpsstraat staat. Het bestaat uit twee bouwlagen en is gedekt door een hoog, met pannen gedekt zadeldak. Boven de middenas van de voorgevel bevindt zich een dak-

Het gezelligste eetcafé van het Stadshart!

**7 dagen per week geopend voor lunch en diner.
Maar ook om te genieten van
een goed glas wijn of bier.**

**Bijvoorbeeld voor of na
een bezoek aan theater of bioscoop**

**Oostwaarts 4
Stadshart Zoetermeer
079- 346 31 41**

**www.theoldpal.nl
info@theoldpal.nl**

Waar je oude vrienden hebt en nieuwe vrienden maakt!

kapel. De kap wordt bekroond door twee schoorstenen met schoorsteenkappen en windvaantjes. De vaantjes worden nog genoemd in een rekening van 1730 voor twee koperen, later vergulde vaantjes voor op de schoorstenen. Voor het huis staan geschoren lindebomen.

Uit de rekeningen van de Remonstrantse gemeente komen we iets te weten over het interieur. De pastorie bevatte in ieder geval een grote voorkamer, een kamer waar de kerkenraad vergaderde en catechesatie werd gegeven, een zijkamer, een studeerkamer, bovenkamers en een keuken. Specifiek genoemd worden nog het voorhuis (het voorste, meestal onverwarmde deel van een huis) en het achterhuis (hier was ook de keuken ondergebracht). De keuken en het voorhuis waren belegd met steentjes. In 1792 kreeg de gang nieuwe tegels.

In de tuin van de pastorie stonden vruchtbomen en een tuinhuis. Later is er sprake van een koepel die in 1830 voor afbraak werd verkocht. In de tuin lagen schelpen(paden).

Links naast het hoge Huijs Palenstein staat de Remonstrantse pastorie, waarachter zich de kerk bevond. (tekening C. Pronk, coll. Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, Amsterdam)

Metaalbewerking

Maatwerk

Kwaliteit

Zekerheid

Ook voor particulieren

Industrieweg 21 Zoetermeer 079-3416341
mkz-metaalbewerking.nl info@mkz-metaalbewerking.nl

Onder curatele

De jaren tachtig van de 18e eeuw begonnen goed maar zouden rampzalig eindigen. De ambachtsheer van Zegwaart, Joan Osy, vertoefde regelmatig op het Huis te Palenstein in de Dorpsstraat en was daarmee een buurman van de kerk. In 1781 leidt hij keizer Joseph II van het Duitse Rijk rond door Holland en bezoekt daarbij ook de remonstrantse kerk in Zegwaart. Op een vraag van de keizer aan ds. Maas naar het karakteristieke van zijn kerkgenootschap deelt de predikant hem mee dat de algemene verdraagzaamheid hoog in het vaandel staat. Op de opmerking van de keizer waarom er dan zoveel plaatsen in de kerk onbezet zijn, moet hij het antwoord helaas schuldig blijven.

De in die jaren oploeiende strijd tussen patriotten en prinsgezinden zou een zwarte bladzijde in Zegwaarts geschiedenis opleveren. De remonstranten waren vanwege de voorgestane vrijheid van godsdienst veelal aanhangers van de patriottische partij en zolang die de overhand had, werden de Oranjegezinden door allerlei kleinzielige maatregelen dwars gezeten. Na de inval van de Pruisen in 1787 kwam de reactie en toen moesten de patriotten het ontgelden. Ds. Pieter van den Bosch, die hier van 1757-1760 op de kansel stond, was na zijn emeritaat teruggekeerd naar Zegwaart om daar zijn oude dag te slijten. Hij stond

bekend als een vurig patriot. Op 18 september loopt het oranjegezinde volk te hoop en eist van ds. Van den Bosch om zich met oranje te sieren en spijt te betuigen. Hierna keert de rust even terug maar 's avonds is er weer een oploop en de predikant ziet zich genoodzaakt te vluchten. Na twee nachten in andere huizen te hebben doorgebracht, weten zijn belagers hem toch te vinden en van angst vlucht de bejaarde dominee het huis uit. Hij belandt daarbij in de sloot en verdrinkt. Nadat het lijk vijf dagen aan de waterkant heeft gelegen, wordt het met een touw aan een schuit vastgebonden en zo naar het kerkhof getrokken. Daar is het zonder kist begraven.

In 1798 verbeelde tekenaar J. Buijs de mishandeling van het lijk van dominee Pieter van den Bosch in 1787.

Op 1 oktober wordt het Dorp feestelijk verlicht maar voor de zekerheid zit Arij de Bruin tegen vergoeding van een gulden in het kerkhuis op te passen. Dat dit geen overbodige voorzorg is, blijkt enkele weken later als de Hessische dragonders zich in Zegwaart vertonen en de gruwelen van september nog eens dunnetjes over doen. Een verslag uit 1795, toen de rollen weer waren omgekeerd en de patriotten aan de macht waren, geeft een treffend beeld van het vandalisme: Pieter van Puffelen, een remonstrant die aan de Reguliersdam woonde, heeft door de "hem aangedane schrikken" zijn gezondheid verloren en is behept met kwalen en toevallen. De kerk der remonstranten is geplunderd waarbij alles is vernield en kort en klein geslagen. De bijbels werden verscheurd en de kussens gestolen. De pastorie ontkwam ook niet aan het "ontmenschte graauw" en de door de dominee inderhaast achtergelaten kleren, meubels en boeken zijn geroofd of gesloopt.

Mede door het vertrek van veel "voornamen" leden is de remonstrantse gemeente genoodzaakt in 1785 bij de Remonstrantse Sociëteit om steun aan te kloppen. De kerk wordt verkleind en jaarlijks wordt voortaan een subsidie van 250 gulden verleend (het halve predikantstraktement). Vanaf 1800 wordt de predikant rechtstreeks door dit college betaald; de kerk kan nog slechts een kleine bijdrage leveren. Vanaf 1812 betaalt de kerk alleen nog maar turfgeld aan haar voorganger.

Klein maar dapper

Een drijvende kracht in die tijd is Cornelis van der Helm, grossier in de Dorpsstraat te Zoetermeer en boekhouder van de kerk. Hij wordt aangesteld in 1791. De diakenen houden zich vanaf die tijd niet meer met de financiën bezig. Van der Helm houdt de kerkelijke kas op peil door zelf herhaaldelijk grote sommen voor te schieten. In 1814 worden de openstaande bedragen ad 2100 gulden afgelost door een groot deel van de effecten van de kerk aan hem te verkopen. Ter vergelijking: de hoogte van de jaarrekening bedroeg ongeveer 1000 gulden, zodat hij al twee volle jaren had gefinancierd!. Van der Helm nam in 1819 ontslag als boekhouder. Bij zijn vertrek naar Rotterdam tien jaar later schenkt hij de kerk zijn laatste voorschot, dat nog steeds in kas zit!

In 1822 treedt Isaac Molenaar na enkele jaren diakenschap aan als boekhouder van de kerk. Hij en zijn zoon Antonie Nicolaas zijn in de negentiende eeuw in feite degenen die de kerk in stand houden. Naast zijn boekhouderschap is Isaac Molenaar vanaf 1827 ook notaris en gemeentesecretaris van Zoetermeer. Alle functies zal hij tot zijn dood in 1866 uitoefenen. De inkomsten van de kerk zijn bij zijn aantreden gedaald tot slechts zo'n 200 gulden per jaar: de collecte brengt 113 gulden op, aan huishuur ontvangt men 78 gulden, aan rente nog eens een tientje en aan stoelengeld 17 gulden. In 1825 sluit Molenaar een voordelig contract met de burgerlijke gemeenten: de remonstrantse armen worden voortaan

bedeeld door de overheid en de kerk betaalt daarvoor jaarlijks fl. 1,25 vermenigvuldigd met het aantal gemeenteleden. Door de daling van het aantal lidmaten, loopt de kerkelijke bijdrage terug van 50 gulden in 1826 tot ongeveer 30 in 1854.

Vanaf 1823 subsidieert de Remonstrantse Broederschap niet alleen het jaarlijkse tekort van de kerk maar dient hij ook nog alle reparaties vooraf goed te keuren. De dominees, sinds 1816 in het gelukkige bezit van een Rijkstraktement, hebben vanaf 1815 tevens de zorg voor de remonstrantse gemeente in Zevenhuizen. Beide gemeenten blijven wel zelfstandig, totdat ze in 1847 alsnog met Berkel en Bleiswijk worden samengevoegd. De predikant blijft in Zegwaart wonen.

Hervormde vrouwenvereniging Dorcas had in de jaren (19)20 haar onderkomen in de voormalige Remonstrantse kerk.

Toch een nieuwe kerk en pastorie

Ondanks het feit dat de gemeente zeer klein is, hecht de Remonstrantse Broederschap sterk aan de instandhouding ervan. De kerk zelf wordt allengs bouwvalliger en in 1836 besluit de Broederschap dat het beter is een nieuwe te bouwen. Het duurt nog vijf jaar maar Remonstrantse gemeenten uit het hele land dragen bij en ook Provinciale Staten geven een subsidie, waardoor het mogelijk is de kerk op de oude fundamenten te herbouwen. Op 28 februari 1841 is de

laatste dienst in het oude gebouw en daarna wordt tijdelijk gebruik gemaakt van het kerkgebouw van de Hervormde gemeente. De eerste steen wordt op 13 april 1841 door Antonie Nicolaas Molenaar gelegd en op 10 oktober 1841 wordt de vernieuwde kerk, ontworpen door architect Van Kempen Valck, in gebruik genomen. Voor de vrouw van de dominee was het "eene allerbelangrijkste gebeurtenis daar zij altoos bevreest was dat zijn weleerwaarde noch eens met de oude kerk zoude instorten". De kerk was gebouwd op de fundamenten van de oude, maar was wel kleiner.

In 1852 wordt de Hervormde kerk grondig opgeknapt en de remonstrantse gemeente biedt zijn kerkgebouw als wederdienst aan de Hervormde broeders aan. In het dagelijks leven gingen de beide protestantse gemeenschappen blijkbaar goed met elkaar om. Hoe anders ligt dat in 1853, als sprake is van het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in Nederland. De Hervormde Kerk staat op zijn achterste benen en tracht de remonstrantse medebroeders over te halen eveneens protest aan te tekenen. De kerkeraad wijst dat echter in scherpe bevoordingen af. Het verzet tegen de katholieke emancipatie wordt onrechtvaardig, verderfelijk, onchristelijk en - misschien wel het belangrijkste - antiremonstrants genoemd. Een zwaar punt is de remonstrantse overtuiging dat eenieder vrijheid van belijdenis heeft en dat dit dus ook de katholieken toekomt.

In 1856 werd door architect S.J. de Vletter uit Den Haag een bestek voor herbouw van de pastorie gemaakt. Het werd weer een statig herenhuis, onder een zadeldak dat evenwijdig aan de straat liep. Bij de herbouw werd zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de oude materialen. Voor de ingang werden bijvoorbeeld het kozijn met de pilasters en de deur zelf na reparatie opnieuw benut.

Het einde van de kleine remonstrantse gemeente is echter in zicht. Als ds. Van Leeuwen in oktober 1865 secretaris van het Nederlandsch Bijbelgenootschap te Amsterdam wordt, verliest de kerk zijn vaste voorganger. Vanaf die tijd neemt hij nog eens in de vier weken de dienst waar. Het doek valt wanneer Isaac Molenaar in maart 1866 overlijdt. Per 1 januari 1867 houdt de Zegwaartse kerk op te bestaan. De Algemene Vergadering van de Remonstrantse Broederschap constateert weemoedig: "Zoo telt onze kleine Broederschap wederom eene gemeente minder, wier nagelaten zilver nog getuigt van vroegeren welvaart en bloei, en wier stichting plaats had onder bitteren strijd en ten koste van groote opofferingen".

De kerk kreeg daarna nog verschillende bestemmingen, als evangelisatielokaal, bewaarschool en verenigingsgebouw van de Hervormde gemeente. Rond 1954 is hij verkocht aan Brinkers Margarinefabrieken. De pastorie werd woning voor

de gemeente-arts en is in 1915 verbouwd tot raadhuis voor de gemeente Zegwaard. In 1935 is het gebouw gekocht door Brinkers. Na het vertrek van Brinkers uit de Dorpsstraat in 1968, zijn de gebouwen, inclusief de kosterswoning, gesloopt.

In dezelfde tijd, op 7 juni 1969, werd de Remonstrantse Kring Zoetermeer opgericht. Na ruim 100 jaar kreeg Zoetermeer hiermee weer een eigen remonstrantse gemeente, die zich al spoedig zou verbinden met de doopsgezinden en vrijzinnig hervormden in de Adventskerk, de huidige Vrijzinnig Christelijke Geleofs-gemeenschap Zoetermeer.

De kinderen van de christelijke bewaarschool voor de deur van de voormalige Remonstrantse kerk rond 1900

Literatuur

Dit artikel is gebaseerd op gegevens uit het in 1995 verschenen "Samen onder één dak", Jubileumboek van de Adventskerkgemeente te Zoetermeer, door Botine Koopmans en de auteur.

Schitterend zeventiende-eeuws avondmaalszilver

Marcia Boeijsinga

Inleiding

Vijftien jaar geleden, in 1995, ontdekte Ronald Grootveld (Historisch Genootschap Oud Zoetermeer) in museum Het Catharinagasthuis in Gouda een 17e-eeuws zilveren avondmaalsstel waarover in het Zoetermeerse boekwerkje “Samen onder één dak” wordt geschreven¹. Dit avondmaalsstel behoorde destijds toe aan de Remonstrantse gemeente in Zoetermeer.

Oog in oog staan met het verleden van je eigen stad is bijzonder. Als het dan ook nog stukken betreft die zo zorgvuldig zijn gemaakt en gegraveerd, dan word je stil van de rijkdom die Zoetermeer in de 17e eeuw moet hebben gekend. Interessant zijn de stukken ook omdat er diverse wapens in zijn gegraveerd van verschillende families uit die tijd.

Dit jaar viert de Adventskerk te Zoetermeer “vier eeuwen vrijzinnig Zoetermeer” n.a.v. de 400 jaar geleden verschenen Remonstrantie, aan de wieg waarvan Arminius stond, de geestelijk vader van de Remonstrantse Broederschap. Reden om het 17e-eeuwse Zoetermeerse zilver aan een nader onderzoek te onderwerpen en letterlijk in het middelpunt van de belangstelling te zetten. Het zilver wordt ons namelijk door de Remonstrantse gemeente te Gouda ter beschikking gesteld voor het weekend waarin ook Monumentendag (11 september 2010) valt en zal worden tentoongesteld in de Adventskerk te Zoetermeer.

In dit artikel zal kort worden ingegaan op de geschiedenis van het Zoetermeerse zilver en het herleiden van de namen van de erfgenamen die behoren bij de wapenafbeeldingen die zijn gegraveerd in de avondmaalsschotel. Tenslotte volgt een korte beschrijving van twee avondmaalsbekers en –borden die eveneens deel uitmaken van het avondmaalsstel. Hierbij is onder andere dankbaar gebruik gemaakt van de aantekeningen van Ronald Grootveld die hij maakte bij zijn onderzoek in de Zoetermeerse archieven.

Geschiedenis van het Zoetermeerse avondmaalszilver

De Remonstranten in Zoetermeer organiseren al vanaf 1619 (vlak na de Synode van Dordrecht) bijeenkomsten. In 1635 kopen ze voor de bijeenkomsten een huis aan in de Dorpsstraat en in 1646 wordt er zelfs een heus eigen kerkgebouw opgetrokken dat in 1681 wordt uitgebreid. De kerkgemeenschap is dan op het hoogtepunt van haar bloei. In 1688 wordt vermeld dat de Remonstrantse kerk van Zoetermeer als één van de grootste in het land wordt beschouwd. Er moeten toen rond de 230 leden zijn geweest. In deze periode is ook het avondmaalszilver ontstaan. Daarna gaat het snel achteruit en halverwege de

18e eeuw zijn er nog slechts 82 en in 1806 nog slechts 33 leden. In 1867 (er resteren dan nog slechts 7 leden) wordt de kerk samen met de pastorie openbaar verkocht.

Uit een document uit 1751 blijkt dat het Remonstrantse zilver, behalve een avondmaalsschotel, bestaat uit twee borden en twee bekers die samen met een eiken kerkenkist (in 1717 speciaal gemaakt om papieren en geld in op te bergen) worden bewaard in de pastorie².

Op 13 juni 1867 besluit de Goudse kerkenraad, nadat de Remonstrantse kerk te Zoetermeer samen met de pastorie openbaar is verkocht, het stel tegen de getaxeerde prijs van fl. 200,— (oud-zilverprijs) over te nemen. Op 4 september 1867 wordt meegedeeld dat het zilver is ontvangen. Omdat Gouda al over vier bekers beschikt, besluit men de twee overcomplete avondmaalsbekers als arm-bussen te gaan gebruiken³. Wellicht is op dat moment het houten onderstel aan de bekers toegevoegd, hetgeen nu verhindert de merktekens te bekijken.

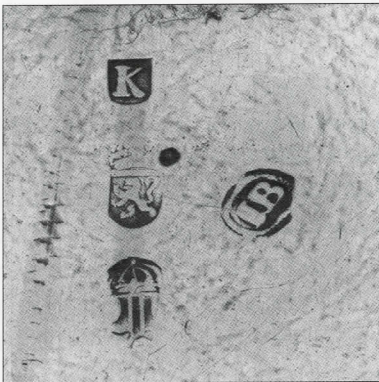
Het avondmaalsstel is nog steeds in het bezit van de Remonstrantse gemeente te Gouda. Het wordt zelfs nog gebruikt op momenten dat het avondmaal gevierd wordt. De overige tijd staat het tentoongesteld in de vitrines van museum Het Catharinagasthuis in Gouda (museum goudA) aan wie de gemeente het in bruikleen heeft gegeven.

Avondmaalsschotel uit 1668

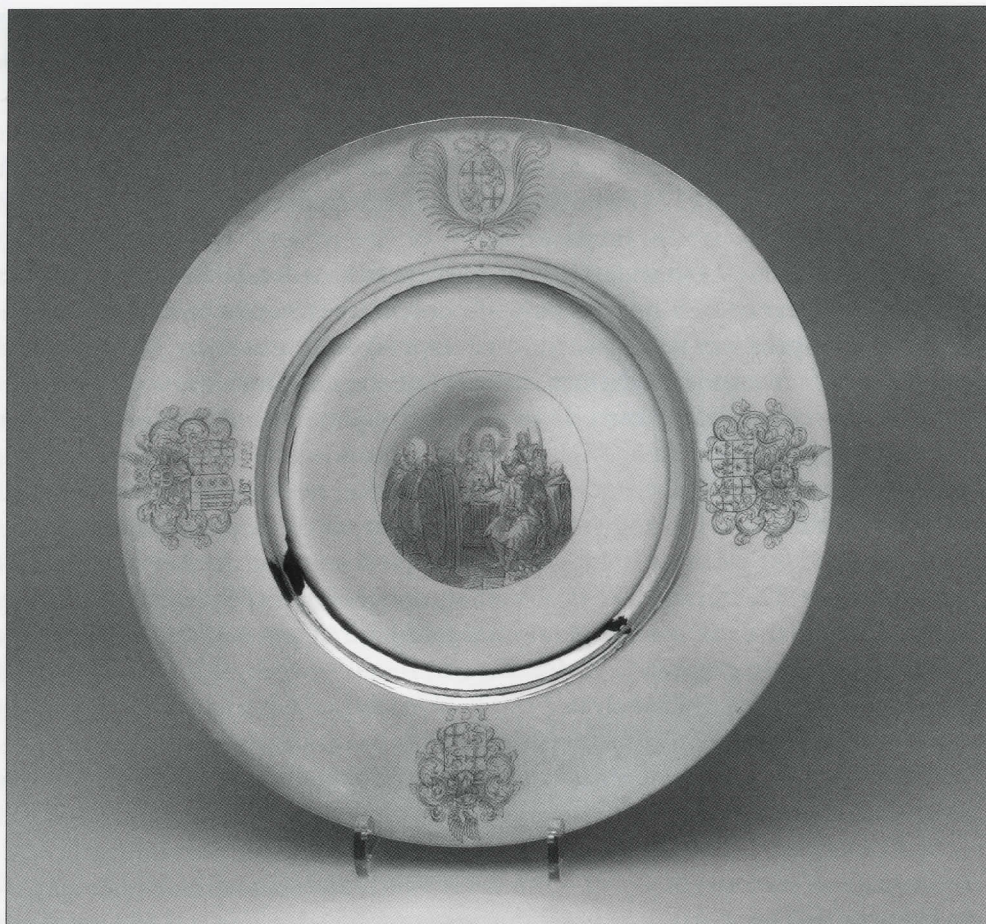
In 1668 wordt een avondmaalsschotel door de erfgenamen van de in 1666 overleden Ariaentje Pieters Schooten geschonken aan de Remonstrantse gemeente te Zoetermeer⁴. Dit jaartal ligt dicht bij het jaartal van vervaardiging van de schotel: de jaarletter K op de achterkant van het bord staat voor het jaar 1667. Het kan heel goed dat de schotel dus gemaakt is in 1667 en in 1668 geschonken aan de Remonstrantse gemeente: De overige merktekens achterop de schotel betreffen de stadskeur van Delft, de Hollandse leeuw (teken dat het zilver van 1e gehalte is) en de initialen van de maker: IB, deze staan voor Iohannis Bouw-

erg. Bovendien zien we hier duidelijk de zogenaamde “toetsstreek” geheel links⁵. De schotel heeft een diameter van 40 cm. In het midden staat, naar een gravure, het Heilig Avondmaal (Christus met zijn apostelen) afgebeeld in medaillon. Op de rand zijn vier wapens gegraveerd, allen rijk versierd met dekkleden.

Het eerste wapen op de schotel stelt een vrouwenschild (want ovaal) voor met in vlak

Merktekens op de avondmaalsschotel.

Avondmaalsschotel, 1668

1 en 4 een Grieks kruis en in vlak 2 en 3 een leeuw. Daaronder de initialen APS. Deze initialen komen overeen met de naam Ariaentje Pieters Schooten. Zij werd in 1613 geboren. Nader onderzoek in het Centraal Bureau voor Genealogie te Den Haag bevestigt dat het wapen zoals dat op de schotel staat afgebeeld, het wapen is van de familie Schooten.

De beschrijving ervan leert dat de vlakken 2 en 3 blauw zijn waarin een zilveren leeuw. In de vlakken 1 en 4 bevindt zich in zilver een rood Grieks kruis. In de archieven staat vermeld dat het de erfgenamen zijn van Ariaentje die de avondmaalsschotel hebben geschonken. Dit betekent dat Ariaentje al gestorven is op het moment van schenking in 1668. Het is ongetwijfeld om die reden dat haar wapen zonder mannschild staat afgebeeld, met daaromheen een so-

bere versiering, mogelijk wijzend op een rouwkrans. Ariaentje was wel degelijk getrouwd en wel met Leendert Corneliszn de Cocq die na haar dood opnieuw (in 1667) in het huwelijk trad⁶.

Het tweede wapen (met de klok mee) stelt een vrouwenschild voor (zie wapen 1) met de initialen APS naast een mannschild. De initialen APS staan voor Annitjen Pieters Schooten, geboren in 1615 en zus van Ariaentje. In het mannschild staan in vlak 1 en 4 drie Franse lelies afgebeeld en in vlak 2 en 3 drie klavers. Daaronder de initialen ILB. Deze initialen zijn moeilijk te lezen, echter uit het archief blijkt dat Jan Leendertszn van den Bergh in 1643 trouwde met Annitjen Pieters Schooten⁷. De initialen ILB zijn dus terug te voeren op deze echtgenoot. Helaas is de afbeelding van dit wapen niet bekend bij het Centraal Bureau voor Genealogie en het kon dus niet worden geverifieerd.

Het derde wapen is hetzelfde als wapen 1 maar als mannschild afgebeeld met daaronder de initialen RGS. Het wapen verwijst naar de familie Schooten. Omdat de vader van Ariaentje Schooten "Pieter Gerritszn Schooten" heet, bestaat de mogelijkheid dat de initialen staan voor een broer van hun vader. De mogelijkheid dat RGS zou staan voor de broer van Ariaentje, namelijk Gerrit, lijkt mij onwaarschijnlijk aangezien zijn initialen GPS zijn: Gerrit Pieterszn Schooten⁸. Dit blijft nog een vraagteken.

Het vierde wapen stelt eveneens een vrouwenschild van de familie Schooten voor (zie wapen 1) met daaronder de initialen MPS naast een mannschild. Deze initialen staan voor Marritje Pieterszn Schooten, eveneens een zus van Ariaentje. Onder het mannschild opnieuw initialen die moeilijk zijn te ontcijferen doordat ze in elkaar geweven zijn. Gelukkig biedt ook hier het archief uitkomst. Marritje trouwt namelijk in 1634 met Michiel Bastiaenszn de Cocq⁹. De initialen blijken dan ook voor MBDC te staan. Dit mannschild heeft heraldisch rechts bovenaan een liggende balk met daaronder vijf staande balken. Heraldisch links staan drie rozen boven elkaar. Een afbeelding van een zegel in de catalogus van het Centraal Bureau voor Genealogie bevestigt dat dit inderdaad het wapen is van de familie De Cocq.

Van de familie Schooten is, buiten de diverse officiële transacties in de Zoetermeerse archieven, weinig bekend. Zij moeten in ieder geval wel van aanzienlijke afkomst zijn gezien de wapens die zij voerden. Ook hebben zij niet de eerste de beste graveur uitgekozen getuige de zeer hoge kwaliteit van de gegraveerde afbeeldingen die van een grote precisie zijn.

Naast deze bijzonder fraaie avondmaalschotel bestaat het avondmaalsstel uit twee bekers en twee borden.

Avondmaalsbekers

De twee avondmaalsbekers zijn fraai gegraveerd met vogels en florale motieven. Op basis van de versiering kan gesteld worden dat deze in de 17e eeuw zijn gemaakt. Ze zijn beide van zilver met daaronder een later aangebrachte houten standaard. De hoogte is 15,50 cm en de diameter 7,50 cm. Ingekrast staat de naam van de maker: J.H. Bellaert. Op de onderkant van de holle bodem van de eerste beker staan de letters J en M. Op beide bekere staat daarnaast de jaarletter K (waarschijnlijk 1678), het stadsmark van Dordrecht (een gekroonde roos) en verschillende toetstekens¹⁰.

Deze merktekens zijn nu niet meer te zien vanwege de houten standaard die er in de 19e eeuw overheen is aangebracht om ze te laten dienen als armbussen. De ornamentale graving van beide bekers verschilt. Beide bekers hebben aan de drinkrand de volgende tekst staan: "Petronella Snoek heeft deese beekers vereert aan de Remonstrantsche Gemeente van Soetermeer". Over deze dame hebben we (nog) geen nadere gegevens kunnen vinden.

Avondmaalsborden 1673

Tot het avondmaalsstel behoren tot slot twee nagenoeg identieke borden met aan de voorkant de initialen "MAVL Ao 1673" en de letters R K (Remonstrantse Kerk?). In het midden een wapenschild met een klimmende leeuw omgeven door een dekkleed en een naar links gewende helm. Achterop staat de jaarletter M (1673) en de stadskeur van Amsterdam. Tevens staat er geschreven op de achterzijde: "M.A. van Leeuwen is Gestorven den 23 febric A. 1673". Volgens het archief staan deze letters voor Maertgen Aryens van Leeuwen¹¹.

Dat dit avondmaalsbord tegelijkertijd een rouwbord is voor deze Van Leeuwen komt duidelijk naar voren in de memento mori symbolen die in de rand zijn gegraveerd zoals zandlopers, beenderen en doodshoofden tussen twee takken. Beide borden zijn van zilver en hebben een diameter van 26 cm.

Tot slot

Hiermee eindigt dit artikel. Er zijn nog veel vragen. Er valt altijd nog veel meer te onderzoeken. Maar één ding is zeker: dankzij dit schitterende avondmaalsstel dat aan de Remonstrantse gemeente is geschonken, zijn wij getuige geworden van een rijke geschiedenis die Zoetermeer in de 17e eeuw heeft gekend.

Afbeeldingen

De afbeeldingen van het avondmaalszilver bij dit artikel zijn vervaardigd door Tom Haartsen. De voorwerpen zijn door de Remonstrants Gereformeerde gemeente Gouda in bruikleen gegeven aan het museum goudA.

Over de auteur

Marcia Boeijsinga is kunsthistoricus en bestuurslid van de Vrijzinnig Christelijke Geloofsgemeenschap Zoetermeer.

Bijlage

Fragment genealogie Familie Schooten

Deze gegevens zijn slechts bedoeld om een overzicht te geven., De data zijn ontleend aan de collectie Doop-, trouw- en begraafboeken van Zoetermeer en Archief Plaatselijk Bestuur Zegwaard 959 f. 18 en 89.

Van de chirurgijn meester Pieter Gerrits Schooten (ovl. voor 1646) en Annetge Cornelis zijn te Zoetermeer-Zegwaard zeven kinderen bekend:

1. Gerrit Schooten (geb. 1603), later Gerardus Schotanus, tr. 1640 Dirckge Symons, woont later te Enkhuizen. Zijn dochters Tjalletje en Sophia voeren in 1692 een proces over de erfenissen van hun tantes Annetje, Ariaentje en Trijntje Schooten (GAZ, Notariële akten Zoetermeer 9 nr. 42)
2. Trijntje Schooten, geb. 1606
3. Cornelis Schooten, geb. 1609
4. Marijtgén Pieters Schooten, geb. 1610, tr. 1634 Michiel Bastiaensz de Cocq. Hieruit (o.a.) Pieter, Bastiaen, Gerrit en Cornelis de Cocq
5. Ariaentgen Pieters Schooten, geb. 1613, ovl. 1666, tr. 1640 Leendert Cornelisz de Cocq. Deze hertr. 1667 Claesje Jans Peij
6. Annetje Pieters Schooten, geb. 1615, ovl. 1692, tr. 1643 Jan Leenderts van den Bergh, ovl. 1693
7. Fijtgén Schooten, geb. ca. 1622

Noten

- ¹ Ronald Grootveld, Botine Koopmans, Samen onder één dak”, Jubileumboek van de Adventskerkgemeente te Zoetermeer, Zoetermeer 1995.
- ² Gemeentearchief Zoetermeer (GAZ), Remonstrantse gemeente Zegwaart. nr 4, notulen.
- ³ Streekarchief Hollands Midden-Gouda, Remonstrantse Gemeente, nr. 7, notulen 13 juni 1867 en notulen 4 september 1867.
- ⁴ GAZ, Rem. Zw. 5, jaarrekeningen..
- ⁵ Een toetsstreek is een smal gestoken zig-zaglijntje waarmee het zilveragehalte gecontroleerd werd.
- ⁶ GAZ, Doop-, trouw- en begraafboeken (DTB) Zegwaart 2, f.10, d.d. 4 februari 1667.
- ⁷ GAZ, DTB Zoetermeer 11, f. 220, d.d. 3 mei 1643
- ⁸ A.P.M. van Schoten, Beknopte genealogie Van Schooten: stambomen van de diverse families Van Schooten, Van Schoten en Van Schoote in Nederland”, Schoorl 1995, heeft hier helaas geen uitkomst kunnen bieden.
- ⁹ GAZ, DTB Zegwaart 1, f. .2, d.d. 20 augustus 1634
- ¹⁰ Beschrijving afkomstig van museum Het Catharinagasthuis te Gouda.
- ¹¹ GAZ, Pl. Bestuur Zegwaart 858 f. 37, 16 oktober 1673.

De Dorpsstraat met rechts de pastorie van de Remonstrantse kerk, rond die tijd (ca.1900) in gebruik als dokterswoning.

De adverteerders en de hierna genoemde bedrijven maken met hun steun de activiteiten van Oud Soetermeer mogelijk.

Van As Makelaardij bv

www.van_as.nl

Bouwmarkt De Bouwhof

www.bouwhof.com

Cammeraat IJzerwaren

Eerste Stationsstr. 48, tel. (079) 316 37 31

Carrosseriefabriek Joost Lamboo bv

www.lamboo.nl

Het Fluitschip historisch onderzoeks-
en adviesbureau, www.fluitschip.nl

Henneken Radio en TV

www.radiohenneken.nl

Blomsma Print & Sign

www.blomsma.nl

D. den Hollander Witgoed

Lenastroom 2, tel. (079) 361 01 91

Roos Kantoorboekhandel

Dorpsstraat 155, tel. (079) 316 35 80

Rové Licht & Sfeer

www.rove.nl

Schoenen Van Veen

Dorpsstraat 83, tel. (079) 316 31 65

Personenvervoer Van der Slik

www.vanderslik.nl

Bode Scholten BV

www.bode-scholte.nl

Linthout Foto Video

www.fotolinthout.nl

Wij adviseren

& Creëren...

**Bloembinderij
De Nobel**

Dorpsstraat 86k
2712 AM Zoetermeer
Telefoon (079) 316 93 11

Outdoorspecialist Van Herwijnen

Dorpsstraat 66 anno 1908

berg/wandelschoenen
kampeerartikelen
schietsport
dartsport

dump
van Herwijnen
SINDS 1891

tenten
klimsport
vrijtijdskleding
campingaz dealer

Dorpsstraat 66 - Zoetermeer - Telefoon (079) 316 35 51 - www.herwijnenzoetermeer.nl